

Roman "Vježbanje života" Nedjeljka Fabrija

Vučemil, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:793198>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Martina Vučemil

Roman *Vježbanje života* Nedjeljka Fabrija

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Martina Vučemil
Matični broj: 0009074700

Roman *Vježbanje života* Nedjeljka Fabrija

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Pedagogija

Mentor: doc. dr. sc. Sanja Tadić-Šokac

Rijeka, 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova _____ izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. NOVOPOVIJESNI ROMAN	3
2.1. NOVOPOVIJESNI ROMAN U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI.....	5
3. NEDJELJKO FABRIO	7
4. <i>VJEŽBANJE ŽIVOTA, kronisterija</i>	8
4.1. SPECIFIČNOST NASLOVA I PODNASLOVA	8
4.2. STRUKTURA, NARACIJA I PRIPOVJEDAČ.....	9
4.3. FIKCIJA I FAKCIJA.....	13
4.4. INTERTEKSTUALNOST I METATEKSTUALNOST.....	14
4.5. RIJEKA I IDENTITETI	17
5. ZAKLJUČAK	20
6. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	22
7. POPIS IZVORA I LITERATURE.....	23

1. UVOD

Promatrajući povijesni i novopovijesni roman kao (pod)žanrove, uočljivo je kako su oni utemeljeni na dvjema različitim koncepcijama povijesti – njezinom modernističkom i postmodernističkom poimanju. Devetnaestostoljetni nam povijesni roman, utemeljen na konceptu povijesti kao *učiteljice života*, povijesti iz koje možemo nešto naučiti, pokušava donijeti upravo iskustvo koje će nam omogućiti da ne ponavljamo iste greške o kojima učimo iz povijesti. S druge strane, novopovijesni roman i njegovo postmodernističko shvaćanje povijesti predstavljaju istu kao tzv. *zlu kob*, *mučiteljicu života*, shvaćaju je ciklički. Po novopovijesnom romanu ili tzv. historiografskoj metafikciji, povijest se ponavlja upravo zato što čovječanstvo ne uči iz vlastitih pogrešaka, pa postaje žrtva u velikoj igri povijesti, povijesti koja gazi sudbine malih ljudi, povijesti koja *vježba naše živote*.

Upravo takav koncept povijesti, odnosno kritički odnos prema istoj, donosi nam i Nedjeljko Fabrio, u svojoj tzv. *Jadranskoj trilogiji*, čiji je prvi dio *Vježbanje života* tema ovoga završnog rada.

Kako će se kasnije prikazati, Fabrio u ovom romanu tematizira povijest grada Rijeke, povijest dviju različitih obitelji, te, najbitnije, sam koncept povijesti. Kao indikator posljednjeg navedenog, ističe se sljedeći citat iz romana:

Mafalda prebaci oprezno srp u desnu ruku, zagazi jednom nogom među ivančice što su, pod zidom, slijedile krivudanje strme ulice, i poče ih sijeći. Stigla je, tako, do u dno vrta, do na kraj zida pa se ponovo vratila odakle je počela. Dvije stabljike, čudom, preživješe prvu košnju. Ali padoše naknadno. Kod provjeravanja osta li koja neposjećenom.¹

Srp je u ovom odlomku metafora same povijesti, koja presuđuje svojim akterima, a najviše što jedan od njih može postići jest preživjeti prvu košnju, međutim, kao vidimo, nemoguće je posve uteći njezinoj zloj kobi. Time Fabrio iznosi ideju kako je jedino ispravno do kraja posjeći iluzije o nekim budućim, povijesnim promjenama koje tek trebaju doći².

Cilj ovoga rada je proučiti tematske i strukturalne odrednice romana *Vježbanje života*, kako bi se pokušalo doći do zaključka što nam Fabrio tim djelom želi poručiti. Rad će biti podijeljen u

¹ Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 364.

² Matanović, J. (2019). *Knjiga o Fabriju*. Zagreb: Naklada Ljevak.

nekoliko poglavlja – nakon *Uvoda* slijedit će prvo poglavlje koje tematizira sam novopovijesni roman i novopovijesni roman na našim prostorima, kako bi se *Vježbanju života* dala ogovarajuća pozadina i kako bi se kasnije, u samoj analizi romana mogle jasnije prepoznati i definirati značajke koje ga čine novopovijesnim romanom. Nadalje, bit će ukratko iznesena biografija Nedjeljka Fabrija s njegovim najvažnijim djelima, posebice jer se smatra kako su neki dijelovi biografije autora ovoga romana indikativni za samo razumijevanje *Vježbanja života*.

Slijedi središnji dio ovoga rada, analiza romana *Vježbanje života*. Kako bi se krenulo od samoga početka, prvo će se razjasniti specifičnost samog naslova i podnaslova (*Kronisterija*), te će se iznijeti način na koji se pri tome ukazuje na autorovo viđenje povijesti. Zatim će se prikazati način na koji je roman strukturiran, njegova bitna stilska obilježja, način na koji je naracija u romanu koncipirana te položaj pripovjedača u djelu i što se time postiže. Nadalje, kako je bitno obilježje novopovijesnog romana brisanje granica fikcije i faksije, navedeno će se oprimjeriti i objasniti kroz neka od mjesta u romanu na kojima je to vidljivo. Slijedi potpoglavlje o intertekstualnosti i metatekstualnosti u djelu, čime se ponovno roman povezuje s elementima novopovijesnog romana. Središnji dio ovoga rada završit će se s potpoglavljem naslovljenim *Rijeka i identiteti*, što se u kontekstu Fabrijeve biografije, a i same prožetosti romana riječkim kulturalnim identitetom, činilo prigodno.

Na kraju će biti izložen Zaključak, u kojem će se ponoviti najbitnije ranije iznešene teze, i u kojem će se pokušati rezimirati sama bit onoga što roman *Vježbanje života* čini specifičnim u hrvatskoj književnoj povijesti i sadašnjosti. Nakon zaključka uslijedit će sažetak s ključnim riječima, te popis korištene literature i izvora.

2. NOVOPOVIJESNI ROMAN

Još od nastanka povijesnog romana kao žanra unutar književnog sustava, što će reći još od vremena Waltera Scotta ili u našoj književnosti Augusta Šenoa, isti se smatrao nižom ili trivijalnom književnosti, žanrom čija je namjena razonoditi i ugoditi čitateljskoj publici. Međutim, s postupnim mijenjanjem shvaćanja povijesti, dolazi i do promjena u ovome žanru, što više, u samoj njegovoj koncepciji. Tako se tradicionalni historizam, koji korespondira sa Scottovskim tipom romana, počinje mijenjati u skeptičnije shvaćanje povijesti, što se u književnosti očituje u postmodernističkoj historiografskoj metafikciji³, ili tzv. novopovijesnom romanu.

Osnova novopovijesnog romana jest brisanje granica između faksije ili povijesti i fikcije, čime se nastoji prikazati kako je u oba slučaja posrijedi verbalna konstrukcija utemeljena na određenim diskursnim strategijama. Tako, primjerice, Hayden White u djelu *Metahistory* navodi kako između pisanja romana i pisanja povijesti gotovo pa i nema razlike, jer obje aktivnosti rabe konvencije naracije⁴, čime dolazimo do problema tekstualnosti općeg znanja o povijesti, odnosno problema posredičnog karaktera teksta koji tu povijest čini. Dakle, intertekstualna narav povijesti (ona je uvijek posredovana jezikom i naracijom) sama po sebi utječe na brisanje granica fikcije i faksije. Zanimljivo je spomenuti kako Linda Hutcheon žanr historiografske metafikcije naziva paradokslanim, jer obuhvaća i intenzivnu samorefleksivnost, dok istovremeno teži prema povijesnim događajima i ličnostima⁵.

Upravo čimbenik nepouzdanosti, neodređenosti i neprovjerljivosti povijesne građe daje temeljni poticaj novopovijesnom romanu, koji autoreferencijalno promišlja epistemološke, metodološke i lingvističke probleme koji nastaju kod svakog pokušaja rekonstrukcije povijesti⁶.

Pri navedenom brisanju granica fikcije i faksije neminovno dolazi i do ispreplitanja individualnih priča i kolektivne povijesti. Radi gubljenja afirmativnog odnosa naspram povijesti (kojeg nalazimo u povijesnom romanu) dolazi se do apokrifnosti i postupka falsifikacije povijesnih činjenica, kako bi se izazvala nedoumica i nesigurnost kod čitatelja. Tako se ta stara koncepcija povijesti zamjenjuje idejom o povijesti kao prostoru stradanja i zla,

³ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

⁴ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

⁵ Gjorgijeva Dimova, M. (2016). Narativne melioracije povijesti. *Književna smotra*, 48 (182(4)), 23-29.

⁶ Gjorgijeva Dimova, M. (2016). Narativne melioracije povijesti. *Književna smotra*, 48 (182(4)), 23-29.

konceptom povijesti kao *mučiteljici života*. Postupak koji će taj koncept zorno ocrtati je uvođenje tzv. *slabih likova*, koji predstavljaju žrtve pod teretom velike povijesti, umjesto dosadašnjih *velikih junaka*. Ukoliko se u romanu pojavljuju i takvi likovi, koje Nietzsche nazivama *lučonošama monumentalne povijesti*, oni se nastoje prikazati sa svim vrlinama i manama koje posjeduje svakodnevni čovjek⁷. U našoj književnosti primjer za to vidimo već kod Milutina Cihlara Nehajeva (iako njega smještamo tek na prijelaz između povijesnog i novopovijesnog romana), jer on u svom romanu *Vuci Frana Krstu Frankopana*, dakle velikog junaka, potpuno deidealizira i čini *običnim čovjekom*.

Poanta ovakvog prebacivanja težišta na male anonimne ljude je nastojanje da se pokaže kako povijesni događaji poput ratova, revolucija, raznih režima itd. probijaju u prvotnu sferu i uništavaju pojedinačnu egzistenciju⁸, pri čemu su skromni pojedinci zapravo svjedoci vremena.

Žanrovska hibridnost također je vrlo često prisutna u novopovijesnom romanu, koji je otvoren za različite poticaje, pa je tako, primjerice, česta simbioza povijesnog i obiteljskog genealoškog romana⁹. To se događa upravo iz razloga koji je ranije spomenut, odnosno zbog promjene likova iz velikih junaka u malog čovjeka. Mali čovjek tako redovno ima svoju priču, i tu se dolazi do sekundarnog segmenta romana, koji najviše pogoduje obiteljskom žanru ili žanru romansirane biografije.

Pitajući se što je zapravo *meta* u historiografskoj *metafikciji*, potrebno je spomenuti nekoliko čimbenika. Prvo, takva proza neprestano potvrđuje tekstualiziranost povijesti, najčešće upotrebom brojnih intertekstova i paratekstova, koji mogu u roman biti uvedeni, primjerice, postmodernim tehnikama montaže i kolaža¹⁰. Metafikcija ih tako namjerno ostavlja zamjetnima i naglašava njihovu prisutnost, što ukazuje na narav povijesti kao diskursa posredovanog jezikom. Uz to se neminovno veže vidljiva prisutnost autora u tekstu; autor je taj koji čini intertekstove vidljivima, on je taj koji upozorava na nepouzdanost povijesne građe i mogućnost njezinih različitih interpretacija.

⁷ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

⁸ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

⁹ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

¹⁰ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

2.1. NOVOPOVIJESNI ROMAN U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Prema Julijani Matanović povijesni je žanr jedini romaneskni žanr koji od svojih početaka do danas ne zamire. Iako je naša povijest književnosti o određenim autorima povijesnog romana dugo šutila i nije ih priznavala, nakon 1990. godine dolazi do reafirmacije i novog nametanja kako povijesnog, tako i novopovijesnog romana. Matanović upozorava na djelo Ivana Krstitelja Tkalčića, *Severila ili slika iz progonstva kršćanah u Sisku* (1866.), i govori kako sve od tada nema većeg vremenskog razmaka u kojem ne bi postojao bar jedan primjerak žanra, odnosno time upozorava na njegov kontinuitet. Ono što je bitno spomenuti jest činjenica da se ispisivanje romana koji su vođeni vjerom u povijesni napredak, zamjenjuje romanima koji donose sumnju da se iz povijesti može išta naučiti, odnosno povijest prestaje biti *magistra vitae*¹¹.

Ono što je značajno spomenuti za hrvatski novopovijesni roman, jest kako pojedini kritičari navode kako on nije u potpunosti postmodernistički ostvaren. Ono što mu nedostaje jest postmodernistička ironija, a ono što je zadržao od tradicije povijesnog romana jest moraliziranje i didaktička nastrojenost. Te se činjenice, međutim, opravdavaju specifičnošću povijesnih okolnosti, ugroženošću nacionalnog identiteta i nedovršenosti povijesnog procesa u našim prilikama¹².

Iako prve zametke novopovijesnog romana u hrvatskoj književnosti nalazimo kod već spomenutog Cihlara Nehajeva (*Vuci*, 1928.), zatim kod Horvata (*1848*, 1934.) i Cara Emına (*Danuncijada*, 1946.), osobine romana koje se definiraju kao postmoderne i koje donosi žanr novopovijesnog romana, počele su prevladavati sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Tako se u žanr uvodi "nezainteresiranost za prikaz povijesnog tijeka kao smislenog, metafikcionalnost, intertekstualni odnos prema nacionalnoj književnoj baštini (Pavao Pavličić), ironično poigravanje s trivijalnim (Dubravka Ugrešić) i autoreferencijalnu izoliranost (borgesovci, odnosno hrvatski fantastičari)"¹³.

Hrvatski se novopovijesni roman tako razvijan preko Miroslava Krleže (*Zastave*), Ivana Arallice (*Psi u trgovištu*, *Put bez sna*, *Duše robova*, *Hraditelj svratišta*, *Asmodejev šal* itd.), Feđe Šehovića (*Gorak okus duše*, *Oslobađanje đavola*, *Uvod u tvrđavu*) i drugih, sve do Nedjeljka Fabrija i njegove *Jadranske trilogije*, koju čine romani *Vježbanje života*, *Berenikina kosa* i

¹¹ Matanović, J. (2019). *Knjiga o Fabriju*. Zagreb: Naklada Ljevak.

¹² Badurina, N. (2012) Kraj povijesti i hrvatski novopovijesni roman. *Slavica tergestina*, 14, 8-37.

¹³ Badurina, N. (2012) Kraj povijesti i hrvatski novopovijesni roman. *Slavica tergestina*, 14, 8-37.str. 12.

Triameron, djela koja se često nazivaju paradigmatiskim uzorkom nove hrvatske povijesne fikcije¹⁴.

¹⁴ Nemeć, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

3. NEDJELJKO FABRIO

Nedjeljko Fabrio (Split, 14. XI. 1937. – Rijeka, 4. VIII. 2018) bio je jedan od velikana hrvatske suvremene književnosti. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studirao je jugoslavistiku i talijanski jezik i književnost. Djelovao je u Rijeci i Zagrebu, uređujući nekoliko književnih listova – *Kazališni list*, *Riječku reviju* i *Kamov*, a bio je i urednik Dramskoga programa Hrvatske televizije te predavač na Akademiji dramske umjetnosti. Od 1989. do 1995. bio je predsjednik Društva hrvatskih književnika, a od 1977. redoviti član HAZU. Također, dobitnik je Nagrade "Vladimir Nazor" za životno djelo 2007. godine¹⁵.

Prvi puta se u književnosti Fabrio javlja 1951., pjesmom *Prvi snijeg*¹⁶. Nastavlja objavljivati pjesme, novele, drame, razne studije, eseje, kritike, feljtone, polemike itd. Tri zbirke novela, *Partite za prozu* (1966), *Labilni položaj* (1969) i *Lavlja usta* (1978) pokazuju veliku dotjeranost stila, eksperimentiranje, birani leksik i postmodernističke postupke, dok je u drami vidljivo povezivanje povijesnih tema i suvremenih iskustava, većinom kroz sukob između istaknutoga pojedinca i vlasti (*Reformatori*, 1967; *Admiral Kristof Kolumbo*, 1968; *Čujete li svinje kako rokću u ljetnikovcu naših gospara?*, 1969; *Meštar*, 1970; *Kralj je pospan*, 1971; *Magnificat*, 1978)¹⁷. Osim povijesnih tema, stvaralaštvo mu obilježava i sustavno zanimanje za talijansku kulturu, pa se to odražava i na njegovom romanesknom opusu - *Vježbanje života* (1985) i *Berenikina kosa* (1989) pripadaju postmodernističkoj historiografskoj metafikciji, a tematiziraju hrvatsko-talijanske odnose na jadranskoj obali, kroz egzistencijalnu dramu pojedinaca i kolektiva¹⁸. U skladu s tendencijama novopovijesnog romana, njegovi su pojedinci u pravilu žrtve politike, ideologije, nacionalnog mita, te je vidljiva njihova hibridna struktura i elementi genealoškog i povijesnog romana, kronike, obiteljskog romana i romana o sazrijevanju. Bitno je spomenuti i roman *Smrt Vronskog* (1994), u kojem Fabrio miješa zbilju i fikciju, te panoramu svjetskih tema suočava s tragedijom Vukovara. Posljednji njegov roman, *Triameron* (2002), uz *Vježbanje života* i *Berenikinu kosu*, čini tzv. *jadransku trilogiju*¹⁹.

¹⁵ Fabrio, Nedjeljko. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. LZMK.

¹⁶ Fabrio, Nedjeljko. *Hrvatski bibliografski leksikon, mrežno izdanje*. LZMK.

¹⁷ Fabrio, Nedjeljko. *Hrvatski bibliografski leksikon, mrežno izdanje*. LZMK.

¹⁸ Fabrio, Nedjeljko. *Hrvatski bibliografski leksikon, mrežno izdanje*. LZMK.

¹⁹ Fabrio, Nedjeljko. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. LZMK.

4. VJEŽBANJE ŽIVOTA, kronisterija

4.1. SPECIFIČNOST NASLOVA I PODNASLOVA

Počevši od samog početka ovoga romana, odnosno od njegova naslova i podnaslova, možemo zamijetiti Fabrijevo igranje značenjima koje je svojevrsno postmodernističkoj književnosti u globalu. *Vježbanje života*, kako navodi Matanović u svom pogovoru romanu, tako može u potpunosti zamijeniti generičku oznaku romana o povijesti uopće, u kojem povijest "vježba živote pojedinaca neovisno kada su, gdje su, pa čak i od koga su rođeni"²⁰. Naslov također sugerira na donekle ironično i sarkastično čitanje romana, u kojem likovi tragično osjećaju život, a nikako da započnu autentičnu egzistenciju, samo vježbaju živote, žive u želji i žudnji, bez onog čvrstog uporišta kojeg nudi stvarnost i sadašnjost²¹. Također, naslov nas upućuje i na novopovijesni karakter ovoga romana, u kojem po pravilu povijest vježba živote malih, svakodnevnih ljudi, namećući im ništa osim patnje, što vidimo i u tužnim sudbinama likova ovoga romana. Osim toga, značajno je za samu bit romana uočiti kako je Carlova omiljena igra, igra domina. Slažući domine, Carlo metaforički priča o igri kao o povijesti:

"Svi smo u igri. Ona traje otkako je svijeta i ljudi, i nikad neće stići svome kraju. Svi znamo njeno pravilo, a nitko nikad ne zna kome od suigrača pomaže kada na stol stavlja svoju pločicu, niti zna unaprijed čini li sebi dobro ili zlo kada želi ostati u igri pa posigne za novom pločicom. Sudbina jednog od igrača u rukama je svih. Nešto o čemu netko pojma nema i što je od njega tobože milijun stopa nebeskih daleko, može baš za nj biti presudno. Svi smo u igri, ali mi nismo igrači. Mi smo samo u igri."²²

Iz priloženog citata vidimo kako Carlo shvaća da su ljudi samo pijuni u velikoj igri povijesti, koja im grubo nameće svoje zakone, dok oni moraju slijepo tek pokušati igrati, postajući pri tome, onim velikim igračima ili velikim povijesnim likovima, gotovo smiješni. To je Carlo naučio od svog oca Timotea, čije su zadnje riječi upućene sinu dok ga je kao osmogodišnjaka

²⁰ Matanović, J. (1996). *Vježbanje života – roman o povijesti ili slaganje domina. Pogovor romanu Vježbanje života*. Zagreb: Znanje. str.387.

²¹ Milanja, C. (1986). *Igra povijesti s vlastitim tvorcima. Oko*.

²² Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 26.

predavao u brodogradilište na rad i brigu sior Toninu, bile: "*Ne osvrći se nikad. Ako ti tko stane na put, a ti mu se ugni. Zapamti to i bit ćeš sretan.*"²³

Na surovost povijesti spram malih ljudi upućuje nas i podnaslov romana. Taj neobičan podnaslov, *Kronisterija*, upućuje na *Danuncijadu* Viktora Cara Emina, koja također u svom podnaslovu sadrži taj termin, i koja također upućuje na grad Rijeku, koja bi se u oba romana mogla smatrati ne samo mjestom zbivanja nego i jednim od glavnih likova romana. Ova kovanica, nastala spajanjem riječi kronika i histerija (ili historija i histerija²⁴), posjeduje jak afektivni naboj i upućuje na osebujnu histeričnu povijest i pripovjedačku tendenciju ka grotesci, ali i na manirističko poimanje književnosti koje se svodi na demonstraciju erudicije i pomaže Fabriu da izbjegne ideologizaciju time što će svaki prizor i svaku ljudsku sudbinu promotriti iz više različitih stajališta²⁵. Fabio tako formira izrazito složenu i razrađenu sliku zbivanja, jednom riječju, kronisteriju, prikazujući kako povijest histerično vježba živote malih ljudi. Ovaj roman tako, za razliku od klasičnog povijesnog romana ili tzv. šenoinog tipa, uspješno izbjegava politički aktivizam kroz pluralizam gledišta, i na njegovo mjesto postavlja samu povijest, čime zapravo postaje roman o povijesti.

4.2. STRUKTURA, NARACIJA I PRIPOVJEDAČ

Kako je rečeno u poglavlju o novopovijesnom romanu, jedna od njegovih bitnih odrednica je žanrovska hibridnost. Tako i roman *Vježbanje života*, kao što je ranije naznačeno, predstavlja pravi *žanrovski i diskurzni koktel*, kako ga je nazvao Cvjetko Milanja, govoreći pri tome da se on može odrediti kao roman o Rijeci, o okupacijama, o dvjema obiteljima, o neostvorenoj ljubavi...²⁶ S druge strane, Nemeč govori kako je zbog brisanja žanrovskih granica u romanu moguće govoriti o simbiozi povijesnog i obiteljskog genealoškog romana²⁷, a s tim se u vezu može dovesti i obiteljsko stablo na prvim stranicama knjige.

Ovakvo, široko žanrovsko određenje potječe kako iz specifične strukture i kompozicije romana tako i iz jednako specifične naracije i pripovjedačevog glasa.

²³ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 16.

²⁴ Mandić, I. (1985). Histerična historija. *NIN*, 2 (3), 42-43.

²⁵ Visković, V. (1986). Histerija historije. *Danas*.

²⁶ Milanja, C. (1986). Igra povijesti s vlastitim tvorcima. *Oko*.

²⁷ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

Ovaj je roman, koji prati dvije riječke obitelji, talijansku doseljeničku i hrvatsku starosjedilačku, vremenski određen od 1822. do 1955. godine, iako u njemu nalazimo i neke eksterne analepse i prolepse, primjerice Timoteovo prisjećanje ratova u Bonaparteovo vrijeme. Simetričan oblik romana postignut je podjelom u dva dijela, čime Fabio stvara tzv. strukturu pješčanog sata²⁸. Naime, vidljiva je srodnost početnih i završnih dijelova romana: na početku u Rijeku brodom dolazi Carlo, protagonist prvog dijela, dok na kraju iz Rijeke odlaze Lucijan i Emilja koji su u središtu drugog dijela. Također, simetriju s Carlovim dolaskom čini i sam Lucijanov dolazak u Rijeku na početku drugog dijela. Ovakvih ponavljanja i paralelizama je u romanu mnogo, što je posebno vidljivo kod odnosa očeva i sinova, primjerice, kod različitih svjetonazora oca Carla i sina Fumula, te kasnije Fumula i njegova sina Amadea.

Kao što su vidljivi paralelizmi među očevima i sinovima tako su vidljive i naglašene suprotnosti, a kako bi se to uočilo, dovoljno je promotriti primjer Carla i Fumula. Carlo, politički indiferentan, naglašava sinu Fumulu sljedeće: *Madžari su mi dali kruh, a Hrvati utočište. Ne može se suditi onome koga se voli*²⁹, dok promađarski a antihrvatski nastrojen Fumulo govori: *Drugi su očevi pametniji, više znaju nego ti*³⁰. Kontrast između oca i sina naglašen je i u Fumulovoj okrenutosti ka željeznici, kao novom i modernom sredstvu putovanja, čemu se njegov otac, koji je odrastao u brodogradilištu i čiji se cijeli život vrti oko brodova, protivi.

Kod promatranja strukture romana bitno je naglasiti i kako u prvom dijelu radnja teče kronološki, dok drugi dio teče retrospektivno. Tako prvi dio počinje od početka, dok drugi počinje od kraja, čime se dobiva svojevrsan čvor u samom središtu romana, dok su njegovi krajevi (i pravi početak i pravi kraj) otvoreni prema van, čime roman postaje strukturalno otvoren³¹. Također, uočljiv je izostanak točke na kraju drugog dijela romana, čime se ponovno postiže otvorenost i pitanje mogućeg nastavka kronike:

*Kod izlaza, na rastanku mladi Francovich pruži Lucijanu ruku. Lucijan ne zamijeti ni starčevu desnicu ni
primijeti jedino da je već kasna jesen i da je lišće na stablima ispred kolodvora
bijelo bijelo*³²

²⁸ Slavić, D. (2010). Struktura Fabrijeva romana Vježbanje života (1985). *Obnovljeni Život*, 65. (3.), 325-338.

²⁹ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 80.

³⁰ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 80.

³¹ Milanja, C. (1986). Igra povijesti s vlastitim tvorcima. *Oko*.

³² Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 371.

U navedenom citatu, osim izostanka točke, vidljiva je još jedna specifičnost oblikovanja teksta, nedovršenost rečenice i prijelaz u novi red, mjesto "blisko hiperbatonu, figuri koja je naknadno dodavanje nekog bitnog izraza već zaključenoj rečenici, koji kao da je bio zaboravljen"³³. Ovakva mjesta su česta u romanu, a najbolji primjer onoga što se postiže s tim jest sljedeći odlomak, koji se nalazi tik prije samog kraja romana i koji opisuje trenutak konačnog rastanka Lucijana i Emilije:

*Nisu čuli Uga, ništa nisu čuli, više ništa shvaćali, samo je Lucijan trčao usporedo s vagonom, držao Emilijinu ruku u svojoj, ona je stajala na prvoj stepenici vagona, dok im se prsti ne ispletu iz grčevitog stiska a vlak pojuri i pojuri pored Lucijana*³⁴

Tako ovakvi dodani dijelovi unose presudan smisao i postaju znak neizbježnog konačnog udara povijesti na sudbinu pojedinca³⁵ (u konkretnom primjeru razmak je znak trenutka rastanka i neostvarene ljubavi).

Fabrijev odnos naspram povijesti možemo uočiti i kod iznošenja godina u djelu. Naime, godine u kojima se pojedini segment priče odvija, kao rekviziti klasičnog povijesnog romana, su u ovome romanu gotovo neprimjetno utkane – u osnovnom dijelu teksta napisane su kao riječi. Takav način iznošenja vremenskog okvira otkriva Fabrijevu ideju kako povijest vježba živote pojedinaca neovisno o tome kada su, gdje, i od koga rođeni. Jedino su u citatima godine označene brojkom, jer tada Fabio želi uputiti čitatelja na materijale koje je koristio pri pisanju romana, odnosno na ono što je dio službene povijesti³⁶.

Na izražajnom planu ovoga romana uočljiv je i Fabrijev manirizam, posebice na zaokupljenošću autora jezikom i stilom, pa tako nalazimo na brojne fragmente u duhu *conchetta*, dok je leksik slikovit, biran, te često predstavlja sredstvo socijalne i temporalne stratifikacije likova, izražavajući specifičnosti u njihovim načinima mišljenja³⁷. Prostori i vremena koja Fabio prikazuje uvjetuju inkorporiranost talijanskih, mađarskih, njemačkih i latinskih rečenica, kao i čakavskog narječja, iako nedosljedno. Osim regionalnih i nacionalnih odrednica, složenost i maniristička narav jezika vidljiva je i u polifoničnosti romaneskih tipova teksta – u romanu nalazimo opise, pripovijedanja, razgovore, ali i niz citata i drugih paratekstova koji

³³ Slavić, D. (2010). Struktura Fabrijeva romana Vježbanje života (1985). *Obnovljeni Život*, 65. (3.), 325-338., str. 332.

³⁴ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 371.

³⁵ Slavić, D. (2010). Struktura Fabrijeva romana Vježbanje života (1985). *Obnovljeni Život*, 65. (3.), 325-338.

³⁶ Matanović, J. (2019). *Knjiga o Fabriju*. Zagreb: Naklada Ljevak.

³⁷ Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

komuniciraju značenja³⁸. Nadalje, već i u samoj igri oko značenja podnaslova vidimo Fabrijevu sklonost manirističkom pismu – stilističkim precioznostima, umnažanju značenja, i, općenito, demonstriranju erudicije. Upravo je to stilističko umijeće omogućilo uvođenje izuzetno velikog broja likova iz različitih socijalnih miljea, od kojih je svaki karakteriziran specifičnom slikovnošću i, kako je već rečeno, specifičnim leksikom³⁹. Kao obilježje manirističkog stila može se primijetiti i unošenje izrazito velikog broja likova i događaja, kako povijesnih tako i izmišljenih. Time Fabio želi naglasiti utjecaj ludila povijesti na život pojedinca i kolektiva, i prikazati kako je svaki lik tek sićušni dio kruga događaja, ciklusa povijesti, koja im kroji sudbinu, ističući tako kaotičnost kao njezinu glavnu odrednicu.

U *Vježbanju života* specifičan je i pripovjedač. Prema Genetteovoj tipizaciji Fabrijev ekstradijegetski i heterodijegetski (kako se na početku čini, dok će se kasnije pokazati homodijegetskim) pripovjedač tijekom cijelog djela nastoji ostaviti dojam nezainteresiranosti, kako u pogledu opredijeljenja za pojedinog lika tako i u pogledu opredijeljenja za pojedinu ideologiju, pri čemu svi dobivaju jednaku važnost⁴⁰. Nulta fokalizacija, odnosno tekst koji nije fokaliziran kroz nijednog lika odaje dojam sveznajućeg pripovjedača, međutim, u pojedinim dijelovima pripovjedač sam želi potaknuti sumnju čitatelja u svoje znanje: *Moglo mu je biti devet, najviše deset godina*⁴¹. Takva, manjinski prisutna mjesta u romanu upućuju na samu bit historiografske fikcije - povijest je narativni konstrukt. Fabrijev pripovjedač sumnja u povijest, i dalju i bližu, dijeli sa likovima i čitateljem isti košmarni okvir: *On će kroz otvorena uzana vrata, za ocem, ukoračiti u život, što će ga odvesti u našu kronisteriju*⁴². Međutim, pripovjedač ostaje većinski sveznajući i svemogućí, naglašeno upravlja sudbinama svojih likova, zna i prošle i buduće događaje (*Isti takav pogled, isto lice, imat će i njegov unuk Vjenceslav, sedamdesetak godina kasnije, na onom vicinalnom parobrodiću kojim će se, poslije završetka Drugoga svjetskog rata, vratiti u grad.*⁴³), te, najbitnije, komunicira kako sa svojim likovima tako i sa čitateljima, međutim, o potonjem će riječi biti kasnije, u poglavlju o metatekstualnosti u djelu.

³⁸ Slavić, D. (2010). Struktura Fabrijeva romana *Vježbanje života* (1985). *Obnovljeni Život*, 65. (3.), 325-338., str. 332.

³⁹ Visković, V. (1986). Histerija historije. *Danas*.

⁴⁰ Milanja, C. (1986). Igra povijesti s vlastitim tvorcima. *Oko*.

⁴¹ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 95.

⁴² Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 12.

⁴³ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 136-137.

4.3. FIKCIJA I FAKCIJA

Kao što je ranije naznačeno, osnova novopovijesnog romana jest brisanje granica između fikcije i faksije, kako bi se kao temelj i jedne i druge prikazala verbalna konstrukcija. Fabrio to u *Vježbanju života* čini gotovo pa neprimjetno, primjerice, znakovito je skidanje mađarske zastave od strane Jakova Despota, motiviranog domovinskim žarom. Naime, za takve pothvate znamo iz povijesnih izvora, dok nam Fabrio daje primjer fikcionalnih likova koji čine isto. Ono što ova tehnika novopovijesnog romana želi postići jest propitivanje faksije od strane čitatelja, ukazujući na mogućnost fikcionalne konstrukcije takvih događaja.

Brisanje granica fikcije i faksije vidljivo je i u uvođenju stvarnih povijesnih likova, primjerice bana Jelačića, D'Anunnzia, cara Franje Josipa i drugih, no ovdje će biti pojašnjeno na primjeru Frana Kurelca. Fabrio ga uvodi u radnju kratkotrajno, kao sporednog lika, i ostaje vjeran činjenicama iz Kurelčeve biografije, međutim, u sljedećem citatu vidljiva je upravo isprepletenost faksijskih biografskih činjenica, fikcije kao temelja romana i samog Fabrijevog viđenja povijesti:

*Sutradan ili za mjesec ili dva, svejedno, Fran Kurelac je otpušten iz učiteljske službe. U gradu će ostati još osam godina. Kao privatni učitelj jezika. Koji vjeruje u ludost nade da postoji mogućnost pravljenja povijesti koja ne bi bila to. Ali svako ljudsko htijenje započinje bezazlenom sličicom a završava ludilom. Ponekad i terorom. Tako se jedino piše povijest.*⁴⁴

Kao što je prikazano u prošlom poglavlju ovoga rada, Fabrio donosi godine radnje djela napisane slovima, čime postiže efekt evojevrnsne utkanosti faksije u fikciju i fikcije u faksiju, odnosno, njihovo međusobne isprepletenosti. Jedini trenutak u kojem godine doista predstavljaju dio službene povijesti, odnosno dio odvojen od fikcije, jest kada ih Fabrio piše brojkama, u citatima i paratekstovima.

Narativna funkcija historiografskog sloja u romanu, odnosno umetnutih tekstova kojih kod *Vježbanja života* ima doista mnogo, također predstavlja brisanje granica između fikcije i faksije. Iako su ti tekstovi često grafički odvojeni, pa bi se moglo reći da između njih kao faksijskih

⁴⁴ Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 79.

dijelova i ostatka teksta koji predstavlja fikciju postoje doslovne granice, ti su tekstovi ključni za razumijevanje ponašanja, stavova, mišljenja likova, oni prikazuju povijesne prilike koje oblikuju pojedinca. Također, nalazimo i mjesta u kojima se nakon unošenja takvog parateksta donosi i komentar fikcionalnih likova na navedene povijesne prilike, primjerice, u četvrtom poglavlju romana nailazimo na umetnuti tekst iz »Slavenskog juga« iz 1848. nakon čega se vraćamo na sljedeće riječi:

Nekoliko dana kasnije, u jednom od bijelih patricijskih salona u gradu:

...

- Tako kao što piše »Slavenski jug« misli lijevo krilo hrvatske političke javnosti.

I sad, vidite, amice, gledano iz njihove, iz hrvatske perspektive, u želji za ujedinjenom Hrvatskom, Rijeka zaista ne može biti izuzeta. Hrvati moraju slomiti naš separatizam

- 45

Navedeni primjeri brisanja granica fikcije i faksije u službi su Fabrijevog poimanja povijesti kao nesavladive sile koja dotiče svaku, i najmanju, ljudsku sudbinu, poigravajući se s njom, vježbajući njezin život.

4.4. INTERTEKSTUALNOST I METATEKSTUALNOST

Prema Nemecu⁴⁶, Fabio nam u *Jadranskoj trilogiji*, pa tako i u *Vježbanju života*, prikazuje intertekstualnu narav same povijesti, a može se zaključiti kako to čini zbog postmodernog koncepta povijesti kao narativne strukture. Ono što sama intertekstualnost donosi jest isprepletenost i povezanost značenja više tekstova, odnosno, upućuje na to da jedan tekst sadrži elemente, vidljive ili naoko skrivene, drugog teksta. Koristeći tu tehniku, novopovijesni roman ukazuje na konstruiranost povijesti kao narativa. Upravo ta samosvijest, svijest romana o vlastitoj biti kao konstrukciji, bit je metafikcije i metatekstualnosti.

Metafikcija, čije je izvorište devetnaestostoljetna "činjenična" književnost realizma koja nastoji vjerno reprezentirati zbilju, postaje dominantna tehnika u prozi postmodernizma. Ona tako, referirajući se na, ali istovremeno i parodirajući, realističku književnost, sugerira da svaki tekst mora biti konstruiran, samim tim što je posredovan od strane autora, a putem jezika.

⁴⁵ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 54.

⁴⁶ Nemec, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

Metafikcijski je tekst samosvjesan, samorefleksivan i samoreferencijalan. Tako se i historiografska metafikcija bavi upravo tematikom pisanja i konstruiranja povijesti, te propituje mogućnost njezinog nepristranog prikazivanja.

Ono što je specifično za historiografsku metafikciju, jest vrlo česta upotreba tzv. paratekstova, tekstova koji su dodani matičnom tekstu i koji usmjeravaju njegovo razumijevanje. Kod *Vježbanja života* u tom smislu najčešće nalazimo na isječke iz novina, pisma, stenograme, govore, citate i paracitate, primjerice:

»Bacimo, časni sabore, pogled na Rijeku pa ćemo vidjeti da se prema nama pružaju ruke, da su svi glasi s obala Jadrana nama uspravljani; onaj narod, ona zemlja, koju on napučuje i koju more oplače, i pred Bogom i pred svijetom jesu zemlja i narod mađarski. (Sveopći pljesak.)«

...

(Stenogram izlaganja poslanika Gabriela Varadya na ugarskom saboru u Budimpešti, sredinom rujna 1868.)⁴⁷

Ovakvim umetnutim tekstovima u teoriji je moguće postići dva međusobno suprotna rezultata. Prvo, uvođenje stvarne povijesne građe uvjerava čitatelja u istinitost teksta koji je pred njim, u njegovu referenciju na zbilju. S druge strane, ovakvo umetanje teksta sugerira autorovu umiješanost i apostrofira njegovu prisutnost u tekstu. Upravo je to i cilj novopovijesnog romana – brisanje ili zamučivanje granica između povijesti i fikcije⁴⁸. Bitno je zamijetiti kako Fabio, u duhu postmodernizma, kod ovakvih umetnutih tekstova koristi tehniku kolaža i montaže, odnosno grafički označava umetnut odlomak horizontalnim crticama. Time se prekida narativni tijek i dodatno eksplicira umetnutost drugog tipa diskursa, koji je najčešće u funkciji pojašnjavanja političkog stanja, koje utječe na sve protagoniste romana⁴⁹. Takvi vidljivi šavovi u narativnom tkivu svraćaju pozornost čitatelja na konceptualnu i intertekstualnu narav povijesti, odnosno na čin revitalizacije povijesti kroz fikciju, te ga upućuju na to da povijest u biti predstavlja subjektivnu interpretaciju činjenica. Naime, i u takvu, faktografsku, provjerljivu, dokumentarnu građu Fabio intervenira podsjećajući čitatelja da povijest zaboravlja sitne ljudske biografije:

⁴⁷ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 123.

⁴⁸ Tadić-Šokac., S. (2007). *Metatekstualni postupci u Fabrijevoj Jadranskoj trilogiji*.

⁴⁹ Tadić-Šokac., S. (2007). *Metatekstualni postupci u Fabrijevoj Jadranskoj trilogiji*.

»Ugarskom je kraljevstvu predodređen silan razmah za koji su mu potrebni izvori iz kojih će moći crpsti snage. (...) Ovaj blještavi dragulj vašom će dobrohotnošću iznova ukrasiti posvećenu krunu svetoga Stjepana. (Poklici: Bravo! i najživlji pljesak na galeriji i u dvorani).«

...(Stenogram sa izvanredne sjednice Gradskoga vijeća od 28. V. 1867. održane u nazočnosti kraljevskoga povjerenika.)

Napomena pisca: tiskar nije zabilježio da se, među pljeskačima, na galeriji, nalazio Fumulo.⁵⁰

Osim grafičkog odvajanja, Fabrio koristi i drugi način unošenja umetnutih tekstova, uobičajeno citiranje koje se nadovezuje kao primjer za neku ranije izrečenu tvrdnju, primjerice:

Na dan kada je potpisano primirje s Austrijom i kad je grad nalikovao na kotao koji samo što nije prsnuo od kojekakvih tlakova što su u njemu bili zbiti, Mafalda je u vrtu, glasno, čitala uvodnik novoga gradskog dnevnika:

-»Mi hoćemo anksiju Italiji; ali Italija nije Nitti s njegovom vladom koji niječe vjeru Rijeke (...)«⁵¹

Tekst koji stvara alternative strukture unutar samoga sebe još je jedno oblježje metafikcije, a cijela je Jadranska trilogija, pa tako i Vježbanje života, izgrađena od brojnih, više ili manje samostalnih, mikropriča⁵². Kao primjer za navedeno možemo uzeti *Priču o četrnaestom*, koja, osim što predstavlja mikropriču unutar priče, donosi metaforu o povijesti, vlasti i nadmudrivanju, a samim time i pripovjedačev komentar.

Metatekstualne postupke u ovom romanu vidimo i kod Fabrijevog pripovjedača. Naime, kako je ranije naznačeno, u početku se čini kako je pripovjedač heterodijegetski, kako nije lik u priči već pripovijeda tuđu priču, no, Fabrio u jednom trenutku u romanu koristi metafikijski postupak lomljenja okvira, te se otkriva kako je pripovjedač zapravo Lucijan, koji predstavlja pripovjedačev *alter ego*. Nadalje, izrazito je uočljiv pripovjedačev komentar, kako na svoje pripovjedne postupke, tako na svoju moć nad tekstom, i, najbitnije, na zlu narav povijesti. Često

⁵⁰ Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 119.

⁵¹ Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 246.

⁵² Tadić-Šokac., S. (2007). *Metatekstualni postupci u Fabrijevom Jadranskoj trilogiji*.

to donosi kroz obraćanja čitatelju i vlastitim likovima, a posebno je dobro vidljivo na sljedećem citatu:

*Mogao sam priču o tebi, Lucijane, i o tvojoj nježnoj, gotovo dječaćkoj ljubavi, započeti odmah, ali sam radije izabrao duži, mnogo duži put, smatrajući da sam kao pričalo dužan ispričovjediti sve što znam o biologiji obitelji u koju ćeš se, Lucijane, igrom slučaja, uplesti. (...) Još će mi više zamjeriti što posizem za poviješću. Ah, kako je priča bez nje zabavna a pričanje lako i neobvezno! Ali nisam ja zvao povijest, nisam ja izmislio povijest! Pa ona se sama, kao suhi čičak, nametljivo i do krvi ranjivo, lijepila o moje pripovijedanje! Kada god sam započinjao priču, a kroz nju je, kao onaj grah iz bajke, brže-bolje prorastao drač i korov povijesti: jalovost, ludost, smrt. Zar je povijest nešto drugo? Zar sam sve ovo zaista ja izmislio?*⁵³

Kako u komunikaciji s likovima pripovjedač iskazuje svoju brigu i razumijevanje za njih, tako se u komunikaciji s čitateljem oslanja na njegovo aktivno sudjelovanje u gradnji značenja, metafizički mu prikazujući trenutke nastanka fikcije (eksplicitno) i faksije (implicitno). Pripovjedač je tako u cijelom romanu u metapoziciji, sustavno razbijajući učinak iluzije, demonstrirajući svoju moć nad tekstom, i, posebice, na šavovima fikcije i faksije tehnikom montaže i kolaža iznosi svoje brojne moralističke komentare, čime ovaj novopovijesni roman ipak ostaje u dodiru s tradicionalnim elementima povijesnog romana⁵⁴.

4.5. RIJEKA I IDENTITETI

*Obećani grad*⁵⁵, kako Rijeku naziva Fabrio u ovome romanu, motiv je, a moglo bi se reći i lik u djelu koji drži cijeli roman na okupu. Iako je Fabrio rođenjem Splitsanin, svoje je najvažnije formativne godine, djetinjstvo i mladost, proveo u gradu na Rječini, pa se tako i u njegovoj vlastitoj, ali u u percepciji suvremenika, uz njegovo ime veže prvenstveno ime Rijeke⁵⁶. Lukežić nam također govori i o *genius loci*⁵⁷, duhu mjesta koji se osjeća i koji je duboko utkan u Fabrijevo opus.

⁵³ Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 212.

⁵⁴ Tadić-Šokac., S. (2007). *Metatekstualni postupci u Fabrijevoj Jadranskoj trilogiji*.

⁵⁵ Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 18.

⁵⁶ Lukežić, I. (2007). *Fabrio i Rijeka*.

⁵⁷ Lukežić, I. (2007). *Fabrio i Rijeka*.

Rijeku Fabrio sagledava kroz cijeli spektar političkih previranja koje je doživjela i proživjela. Roman tako počinje sa spominjanjem francuske pa austrijske uprave, zatim prizorima banske uprave koja počinje Jelačićevim ulaskom u grad, zatim mađarskom vlašću i poznatom *riječkom krpicom*... Nailazimo i na vrijeme sloma Austro-Ugarske, na vrijeme nakon rata u kojem je bilo teško definirati status zbog podijeljenosti između Italije i Jugoslavije, na D'Annunzijevu Rijeku, na autonoman grad-državu, na pripajanje Italiji i Nettunske konvencije, na fašistički režim i talijansku represiju, njemačko pripajanje ali i skoro oslobođenje grada 1945., pripajanje Jugoslaviji uz diplomatske rasprave o statusu tadašnje Rijeke, Londonski ugovor...

Kao što je ranije spomenuto, žanrovska hibridnost *Vježbanja života* dozvoljava da se ovaj roman u jednu ruku naziva romanom o Rijeci, romanom o njezinoj povijesti, o povijesti samog mjesta i o povijesti ljudi koji su u Rijeci (fiktivno ali i faksijski) živjeli. Rijeka, kao lučki grad koji je promijenio toliko vlasti i toliko prisvajanja, a koji se i danas odlikuje i ponosi multikulturalizmom, postaje za Fabrija idealno poprište za prikaz polifonije identiteta i nacionalnosti. Otvorenost i prilagodljivost naspram etničkih skupina ono je što Fabrio želi prikazati kako pozitivnim, tako i čimbenikom preživljavanja, iako nastoji ostati politički indiferentan. Pravi primjer za to je lik Carla, za kojeg kaže:

Govorio je talijanski, jer je to bio jezik trgovine i pomorstva (...), Nipošto mu nisu smetali niti hrvatski niti mađarski, jer je vrlo dobro znao (...) da taj 'obećani grad' (...) nasušno treba potporu svoga prirodnoga zaleđa, a to može biti samo Hrvatska i, u krajnjoj linij, ovisno od političke situacije, Ugarska.⁵⁸

Carlo je u romanu utjelovljenje ravnoteže i tolerancije, a moglo bi se reći da predstavlja i simbol Rijeke prožete polifonijom kultura, Rijeke kao svojevrsnog *melting-pota* u malom.

Kako se radnja cijele Fabrijeve *Jadranske trilogije* odvija u znaku problema identiteta, tako Fabrio i odabire geopolitički hibridna mjesta i prostore koji predstavljaju objekte interesa raznih sukobljenih strana⁵⁹, odnosno, u slučaju *Vježbanja života*, Rijeku. U Rijeku on tako postavlja dvije obitelji različitih nacionalnosti, talijansku sa svojevrsnim *pater familiasom* Carlom koji se prvi i naseljava u Rijeci, te hrvatsku obitelj Despot, naseljenu u Kostreni, čiji je potomak Jakov posebno izraženo vođen ljubavlju prema Hrvatskoj kao domovini. Nemeč govori o tome kako je kod Fabrija obitelj zajednica u malom, zrcalo zbivanja u čitavom kolektivu, pa se tako događa i da pripadnici iste obitelji, iako vremenski udaljeni, doživljavaju iste probleme, krize,

⁵⁸ Fabrio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 25.

⁵⁹ Nemeč, K. (2007). *Problem identiteta u Jadranskoj trilogiji Nedjeljka Fabrija*.

snove... pa se upravo u tome ogleda i cikličko shvaćanje vremena naspram teleološkog, vrijeme koje neprestano kruži, uz varijacije⁶⁰.

Mogućnost koju Fabrio dobiva sa smještanjem radnje u Rijeku kao politički polifon grad jest dobivanje političko fanatičkih likova poput, primjerice Amadea, pa i njegova oca Fumula. Ti likovi služe kako bi pokazali kako politika i povijest, velike sile, uvlače malo likove u svoj vrtlog, te svi koji su makar pokušali sudjelovati u velikoj igri povijesti, završavaju kobno. Međutim, lako je uočiti kako su zapravo kod Fabrija svi likovi gubitnici u igri, rođeni u pogrešno vrijeme ili odabiru pogrešan put, te nema potpuno egzistencijalno realiziranih likova⁶¹.

Ranije naglašen problem identiteta kod Fabrija je realiziran nešto drugačije nego u dotadašnjoj tradiciji povijesnog romana u Hrvatskoj. Naime, iako problematizira tematiku stranaca u Rijeci, kolektivnog identiteta i nacionalnih skupina, Fabrio ne postavlja suprotnost hrvatsko-strano kroz relacije dobro-zlo, selo-grad i sl., niti stvara crno-bijele likove, već sagledava sve perspektive kao jednako važeće, pri čemu mu pomaže neutralni teritorij Rijeke.

Rijeka je tako kao poprište događaja otvorila velike mogućnosti za Fabrija, kao što je i Fabrio ostavio velikog traga na Rijeku, te su se, kako kaže Lukežić, "njihovi identiteti na neki način povezali, isprepleli neraskidivim simboličkim nitima međusobnoga uzajamnoga povijesnog dijaloga, zajedničkim propitivanjem i vježbanjem života"⁶².

⁶⁰ Nemeč, K. (2007). *Problem identiteta u Jadranskoj trilogiji Nedjeljka Fabrija*.

⁶¹ Nemeč, K. (2007). *Problem identiteta u Jadranskoj trilogiji Nedjeljka Fabrija*.

⁶² Lukežić, I. (2007). *Fabrio i Rijeka.*, str.10.

5. ZAKLJUČAK

Romanu *Vježbanje života*, kojega je sam Fabrio nazvao *romanom o povijesti*, cilj je tu istu povijest, koju promatra kao ciklički koncept, prikazati kao pravu *mučiteljicu života*. Pri tome se pojedinci, koji su prikazani kao mali, slabi likovi, smještaju u ulogu potrošnog materijala povijesti, njezinih igračaka. Fabrio u romanu prikazuje sveopću moć povijesti, njezino ludilo i nepoštednost naspram ljudskih sudbina, što vidimo već i samom naslovu, ali i u složenici *kronisterija* koju Fabrio koristi kao podnaslov djela.

Fabrijev nam maniristički stil donosi izrazitu brojnost kako likova, tako i događaja u romanu, ali, prije svega, i izrazitu stilsku rafiniranost, jezičnu erudiciju, umnažanje značenja, sve u funkciji prikaza kaotičnosti povijesti. Pripovjedač u djelu konstantno demonstrira svoju moć nad tekstem i nad likovima, što zapravo zrcali moć povijesti nad ljudskim sudbinama. Kao istinski novopovijesni roman, tako i *Vježbanje života* briše granice između fikcije i faksije. Iako motivaciju Fabrio nalazi u stvarnim događajima, iako unosi povijesno točne citate i paratekstove, iako je vidljiv njegov arhivski pripremni rad, ipak historiografski sloj u romanu ima prvenstveno literarnu funkciju, jer Fabrio tematizira samo pisanje povijesti, povijest kao narativni konstrukt. Upravo radi toga autor ostavlja vidljive narativne šavove, te koristi tehniku kolaža i montaže. Takva tehnika apostrofira autorovu umiješanost u tekst, čini njegovu prisutnost vidljivom. Autor uz to komunicira i s čitateljem kao povjerenikom, i s vlastitim likovima, a donosi nam i svoje komentare. Upravo su ti komentari, manje ili više moralizatorski, dodirna točka s klasičnim, šenoinskim modelom povijesnog romana.

Vježbanje života, koje se u jednom od svojih žanrovskih određenja može nazvati svojevrsnim romanom o Rijeci, autorov je *hommage* tom gradu s kojim se Fabrio, iako nije u njemu rođen, najviše poistovjećuje. Također, mogućnost koju Fabrio dobiva smještanjem radnje u ovaj, po svim obilježjima multikulturalan grad, jest otvaranje mjesta velikoj polifoniji glasova i političkih stajališta, pri čemu će Fabrio uvijek s jednakom važnošću saslušati i iznijeti sva različita gledišta. Promatrajući duh vremena u kojem roman nastaje, također kao politički komplicirano vrijeme, možemo razumijeti upravo ovakav odabir i teme i žanra, te možemo zaključiti kako Fabrio smatra razumijevanje povijesti kao ključno za razumijevanje sadašnjosti.

Tema romana tako, uz teme koje se nameću već i samim površnijim čitanjem, postaje sama povijest. Fabrio nam kroz metatekstualne dijelove donosi izravan komentar na ponašanje znanstvene povijesti, a komentira i vlastite narativne solucije: *Kad god sam započinjao priču,*

*a kroz nju je, kao onaj grad iz bajke, brže-bolje prorastao drač i korov povijesti: jalovost, ludost, smrt. Zar je povijest nešto drugo? Zar sam sve ovo zaista ja izmislio?*⁶³.

Pesimistično stajalište spram budućnosti koje nam ovaj roman donosi, nameće ideju da u ludilu povijesti nema mjesta iluzionističkom nadanju u bolju mogućnost, što se ogleda u tužnim i nerealiziranim sudbinama svih likova u djelu. Povijest uvijek počinje iznova, vrti se, ponavlja, a razlog tomu je činjenica da čovječanstvo ne uči iz vlastitih pogrešaka – kao u dvjema Fabrijevim obiteljima, njih generacije za generacijom nesmotreno ponavljaju, postajući i ostajući tek marionete u rukama velike povijesti. Fabrijeva histerična povijest tako doista *vježba njihove živote*.

⁶³ Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje., str. 212.

6. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

S dolaskom postmodernizma kao prevladavajuće književnostilske odrednice u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, dolazi do revitalizacije pojedinih žanrova, među kojima se nalazi i žanr povijesnog romana koji će svoju postmodernu varijantu pronaći u tzv. novopovijesnom romanu ili historiografskoj metafikciji. Za novopovijesni roman je tako najbitnije promatranje povijesti kao narativnog konstrukta, odnosno problematizacija pisanja povijesti. Upravo će to tematizirati i Nedjeljko Fabrio u svojem romanu *Vježbanje života*, kao prvom dijelu *Jadranske trilogije*. Fabrio u romanu pesimistično gleda na povijest kao zlu kob, koja se poigrava životima i sudbinama malih ljudi, te vlastitim komentarima donosi kritički pogled stvarajući tako djelo čiji naslov može zamijeniti generičku oznaku romana o povijesti uopće.

Ključne riječi: hrvatsko-talijanske veze, Jadranska trilogija, metafikcija, Nedjeljko Fabrio, novopovijesni roman, postmodernizam, Rijeka, *Vježbanje života*.

7. POPIS IZVORA I LITERATURE

IZVORI:

1. Fabio, N. (1996). *Vježbanje života*. Zagreb: Znanje.

LITERATURA:

1. Badurina, N. (2012) Kraj povijesti i hrvatski novopovijesni roman. *Slavica tergestina*, 14, 8-37. Preuzeto s <https://core.ac.uk/download/pdf/41176802.pdf>.
2. Bošnjak, B. (2007). *Žanrovske prakse hrvatske proze*. Zagreb: Altagama.
3. Fabio, Nedjeljko. *Hrvatski bibliografski leksikon, mrežno izdanje*. LZMK. Preuzeto s <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5801>.
4. Fabio, Nedjeljko. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. LZMK. Preuzeto s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18812>.
5. Gjorgjjeva Dimova, M. (2016). Narativne melioracije povijesti. *Književna smotra*, 48 (182(4)), 23-29. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/171291>.
6. Lukežić, I. (2007). *Fabrio i Rijeka*. u Bačić-Karković, D. (ur.) (2009). *Rijeka Fabriju. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga kolokvija Rijeka Fabriju održanoga u Rijeci 16. studenoga 2007*. Rijeka: FFRI.
7. Mandić, I. (1985). Histerična historija. *NIN*, 2 (3), 42-43. u Donat. B. (ur.) (2007). *Književna kritika o Nedjeljku Fabriju*. Zagreb: Dora Krupićeva.
8. Matanović, J. (1996). *Vježbanje života – roman o povijesti ili slaganje domina. Pogovor romanu Vježbanje života*. Zagreb: Znanje.
9. Matanović, J. (2019). *Knjiga o Fabriju*. Zagreb: Naklada Ljevak.
10. Milanja, C. (1986). Igra povijesti s vlastitim tvorcima. *Oko*. u Donat. B. (ur.) (2007). *Književna kritika o Nedjeljku Fabriju*. Zagreb: Dora Krupićeva.
11. Nemeč, K. (2003). *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Nemeč, K. (2007). *Problem identiteta u Jadranskoj trilogiji Nedjeljka Fabrija*. u Bačić-Karković, D. (ur.) (2009). *Rijeka Fabriju. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga kolokvija Rijeka Fabriju održanoga u Rijeci 16. studenoga 2007*. Rijeka: FFRI.
13. Slavić, D. (2010). Struktura Fabrijeva romana *Vježbanje života* (1985). *Obnovljeni život*, 65. (3.), 325-338. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/59178>.

14. Tadić-Šokac., S. (2007). *Metatekstualni postupci u Fabrijevoj Jadranskoj trilogiji*. u Bačić-Karković, D. (ur.) (2009). *Rijeka Fabriju. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga kolokvija Rijeka Fabriju održanoga u Rijeci 16. studenoga 2007.* Rijeka: FFRI.
15. Visković, V. (1986). Histerija historije. *Danas*. u Donat. B. (ur.) (2007). *Književna kritika o Nedjeljku Fabriju*. Zagreb: Dora Krupićeva.